

NYELVTANÁROK FIGYELMÉBE: A TINTA KÖNYVKIADÓ KÖNYVEIRŐL

Tótfalusi István (szerk.): *Idegenszó-tár (Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára)*. Tinta Könyvkiadó, 2004. 977 p.

A Tinta kiadót nem szükséges bemutatni a magyar nyelvvel foglalkozók számára. Méltatását viszont nem hagyhatjuk el! 1998 óta ott van a könyvpiaccon, még hozzá sikerrel, egyre bővülő választékkal, hiánypótló kötetekkel, új és még újabb szótárakkal. Csak a nyelvből, nyelvészetből megélni a jelenlegi könyvkiadásban: ehhez bátorság kell, és ha sikerül, az igazi diadal.

A *Magyar nyelv kézikönyvei* sorozatban nélkülözhetetlen kötetek jelentek már meg (élükön természetesen az elmúlt évek fellendülő szótárkiadásának bestsellere, Kiss Gábornak, a kiadó vezetőjének *Szókinestára*), s most újabbal gazdagodott.

Tótfalusi István jó ideje „kóstolgatja” már az idegen szavakat (l. *Nyelvi vademecum, Idegen szavak magyarul* – ez utóbbi szintén a Tintánál jelent meg), s most több évtizedes kutatómunkásságának szintézisét kapjuk a kötetben, egy egyedülálló szótárt. Természetesen idegen szavak összegyűjtésével, magyarázatával eddig is foglalkoztak már szótáríróink (legismertebb Bakos Ferenc 1954-ben megjelent, és az Akadémiai Kiadó által két ízben, 1994-ben és 2002-ben felújított, átdolgozott *Idegen szavak és kifejezések szótára*). Ami azonban eddig példa nélküli az idegen szavakat bemutató szótárak esetében – mint a kötet alcíme is mutatja (*Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára*), hogy Tótfalusi nemcsak definiálja címszavait, hanem utánajár, honnan és milyen úton kerültek a magyar nyelvbe. Részletes filológiai munkájának eredménye, hogy minden szó esetében megpróbálja megkeresni a forrásnyelvet, majd lépésről lépésre bemutatni azokat a közvetítő-átadó nyelveket, melyek útján az eredeti nyelvtől a magyarig vándorolt a szó, valamint azokat a változásokat, melyek révén létrejött az adott szóalak mostani jelentésével. És ez rendkívül izgalmassá, sőt mondhatjuk talán, a maga műfajában olvasmányossá teszi a könyvet. Hiszen ha egymás mellé tesszük őket, akkor természetesen – némi idegen nyelv-, és legfőképp persze latintudás alapján – magunk is sejtjük, de valljuk meg őszintén, gondoltunk már rá korábban, hogy az *email* és a *málba*, a *rozmaring* és a *rozmár*, a *facér* és a *vakáció*, vagy a *virslj* és a *vurstli* azonos alapszóból származnak? A *rozmár* példának okáért eredetileg tengeri harmatot jelentett, s egy régi hiedelem szerint a rozmár lenyalogatja a tengeri harmatot a parti sziklákról, innen a neve. Minden szócikk végén ott állnak az utalások, melyek meg-

könnyítik kalandozásainkat az azonos eredetű szócsaládokban. A *kampány*ból például továbbmehetünk a *campushoz*, a *kempinghez* és a *sampinyonhoz*, vagy a *videoból* az *avizál*, *evidens*, *invidiózus*, *provízió*, *veduta*, *vidimál*, *vizavi*, *vízió*, *vízit*, *vizuális*, *vízum*, *voyeur* felé nyílik út.

A szótár 28 000 címszót tartalmaz, valamint külön függelékben 300 idegen rövidítés, illetve mozaikszó feloldását és magyarázatát. Egyfelől nyilvánvalóan a klasszikus, görög-latin alapú műveltség szavait, másfelől azonban a legújabb évek hozományait, melyek elsősorban a sajtó, az informatika, a sportok vagy a közgazdaság nyelvéből érkeztek. Egy szótár soha nem lehet kimerítő, hiszen a nyelv mindig gazdagabb. Nem kritikaként tehát, inkább csak szűrőpróba volt: megtaláljuk a *desktop*, *franchise*, *web*, *csetel* (ez a Bakosban még chat), *yuppie*, *gyros*, de hiába kerestük a *wellness*, *homepage*, *feng shui*, *falafel* szavakat.

Nagyon gondos a minősítések és utalások rendszere, külön kiemelendő a régies minősítés használata: közvetlenül a címszó után jelzi, ha maga a címszó már régies, elavult a mai magyar nyelvhasználatban (pl. *eligál*), az értelmező rész valamely sorának elején azt mutatja, hogy nem maga a szó, csak az adott értelem számít régiesnek (pl. a *stopli* szó 'dugó' jelentésben), s ha egy konkrét szóhoz tapad, az annak a jele, hogy az értelmezésül megadott szó maga régies (pl. a *morotva* a *lagúna* szinonimájaként).

A kötetet Tótfalusi István jegyzi mint főszerkesztő, de mindenképpen ide kívánkozik munkatársainak névsora: Hidalmási Anna és Temesi Viola szerkesztők, Kicsi Sándor András lektor, Kiss Márton számítástechnikai és Kiss Gábor lexikográfiai munkatárs és Windisch Zsuzsanna működött közre még az anyaggyűjtésben.

Bárdosi Vilmos–Kiss Gábor (szerk.): Közmondások (3000 magyar közmondás és szójárás betűrendes értelmező dióhéjszótára).
Tinta Könyvkiadó, 2005. 173 p.

Bárdosi Vilmos–Kiss Gábor: Szólások (5000 magyar állandósult szókapcsolat betűrendes értelmező dióhéjszótára).
Tinta Könyvkiadó, 2005. 231 p.

Egyes nevek és szavak „ismerősen” csengenek a bibliográfiai leírásból, ha a Tinta kiadó már megjelent köteteire, pontosabban egyik konkrét kötetére gondolunk, s ezek aztán magyarázzák, kiegészítik a többi. 2003-ban jelent meg a kiadó *Magyar Szólástár* című kötete, melynek alcíme: Szólások, helyzetmondatok, közmondások értelmező és fogalomköri szótára, főszerkesztője Bárdosi Vilmos, egyik szerkesztője pedig Kiss Gábor volt. Tízéves gyűjtőmunka eredményét, 13 000 frazeológiai egységet tartalmazott, és megadta magyarázatukat. A szókapcsolatokat minden fontos elemüknél felsorolta, ugyanakkor fogalomköri mutató is készült hozzá azok számára, akik egy adott fogalomkörhöz kerestek szólásokat, nem pedig már ismert szólást kívántak megtalálni a szótárban. 948 oldalon, 6860 forintért alapos, gazdag

munkát kaptunk. A most induló új sorozatban (*Az ékesszólás kiskönyvtára – ÉK*) két kistestvére született. Számunkra, tanárok számára talán a nagy, az átfogó az érdekesebb, azt érdemes polcunkon tartani, ám ha haladó szinten tanuló diákjainkra gondolunk, a két kistestvér tűnhet hasznosnak, olyannak, amit jó szívvel ajánlhatunk a magyar nyelv tanulásához középszinttől kezdve. Két kicsi, kényelmesen kezelhető, átlátható kötet, s nem utolsó szempont: bárki számára elérhető áron (990 forint/kötet). A leggyakrabban használt állandósult szókapcsolatok, egyszerűsített, könnyen áttekinthető, de az alaposságról nem lemondó, a leglényegesebb információkat nem nélkülöző szerkezetben. Így talán már érthető is az első pillantásra újításnak tűnő dióhéyszótár kifejezés. Ezúttal a fogalomköri rész elmarad, csak a címszó alapján kereshetünk, s a szólások-közmondások értelmezését kapjuk. A szólások hívószó, vezérszó alatt szerepelnek, ezek a hívószavak a címszavak, melyek betűrendbe rendezve adják a szótár vázát. Ilyen vezérszó az adott szólás első teljes értékű főnévi tagja, ha van ilyen, ha nincs, akkor más névszói elem, s ha ez sincs, akkor jöhet az ige(i elem). Nem marad ki azonban a vonzat (nyelvtanításban rendkívül nagy segítség!), jelzik a tetszés szerint használható elemeket, a szókapcsolatok alakváltozatait, a változatokon belüli szinonimákat és a stiláris minősítéseket. Arra is ügyeltek a szerkesztők, hogy a kizárólag az adott szólás(ok)ban létező szavakat tompa zárójelbe tegyék, jelezve ezzel, hogy önmagukban nem használatosak (pl. *duga, kakastej, félárbc, kegyelemkenyér, nyúlciptő*).

Ezek a szótárak is igyekeznek lépést tartani a nyelv változásával, új szólások megjelenésével és régiéek elavulásával. Szinte nem találunk a kötetben régies, már nem használatos szólást, de természetesen a szerkesztők a rég. minősítéssel jelzik, ha egy adott frazeológiai egység már az elavulás útjára lépett. Ott vannak viszont az elmúlt évtizedekben elterjedt szólások, csak néhányat mutatóba: *megvesz vkit kilóra, gyárilag bülye, csinálja a fesztivált*. Nem kötekedésből, csak pontosításul: úgy érzem a *gáz* szónál sokkal inkább a *gáz* van kifejezés, mint a *vki gázban* van használatos, jóllehet a szótár csak az utóbbit hozza.

Mindenképpen oda kell figyelnünk a *Közmondások* című kötet alcímére. A könyv ugyanis nem kizárólag közmondásokat tartalmaz, hanem mondat formájú állandósult szókapcsolatokat, tehát közhelyeket, helyzetmondásokat, udvariassági formulákat is: *Tiszta szerencse, hogy ... , Szemüveget a bírónak!, Menj a pokolba!, Mi az neki!, Reméljük a legjobbakat!* Láthatjuk, a mai köznyelvre jellemző fordulatokról van szó. S mivel a szleng az a rétege a nyelvnek, ahol talán a leggyorsabb az állandósult szókapcsolatok létrejötte, változása és elavulása is, különös figyelmet szenteltek a szerzők a szleng minősítés használatának, illetve adott esetben a durva minősítéssel jelezték a használat korlátozottságát, esztétikai-illendőségi akadályokba ütközését.

Haladó csoportban diákjaimmal ki is próbáltuk már, például az Activity-játék szólásokat és közmondásokat feladványul adó változatánál használtuk kézikönyvként, magyarázatként, de más feladatokhoz is igen jól hasznosítható volt.

Maruszkai Judit